

UIT DE INHOUD

IN MEMORIAM HAN REIL 04

Op 4 februari overleed orgelmaker Han Reil. Voormalig rijksorgeladviseur Rudi van Straten, die vele jaren met hem samenwerkte, gedenkt hem met warmte en waardering.

DE STADSORGANIST 15

Hoeveel stadsorganisten hebben we momenteel in Nederland? En is het wenselijk om een overkoepelend orgaan van en voor stadsorganisten te hebben? Ruud Hoogenboom stelt deze en andere vragen aan de orde.

INTERVIEW MET PAVEL ČERNÝ 23

Eind april zijn de Tsjechische organist Pavel Černý en een aantal van zijn studenten te gast tijdens de tweede editie van het internationale orgelfestival op het Groninger Hogeland. We legden hem een aantal vragen voor.

WERKBESPREKING 33

Lourens Stuifbergen neemt ons mee door *Pro Defunctis*, deel 6 uit de *Sept Improvisations* van Camille Saint-Saëns. Een werk waarin de componist zijn muzikale grenzen verkennt.

EN VERDER

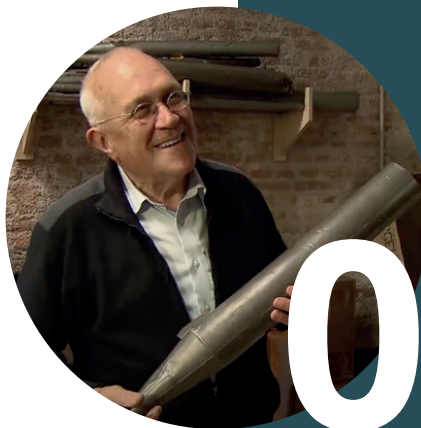
Actueel	02
Huisorgels deel 2	10
Grootmeesters in het Nationaal Orgelmuseum	14
Muziekbijlage	20
Maak nieuwe (orgel)vrienden!	22
Standaart-reconstructie in Hillegom	26
Uitreiking Nederlandse Muziekprijs	30
Oud papier	32
Bladmuziek	36
Cd's	37
Wegwijzers	38

In onze volgende nummers onder meer

- Interview met Poppeia Berden
- Eerherstel voor het Frans-klassieke orgel
- Het Italiaanse orgel van Arno Kerkhof

Foto omslag

Het Reil-koororgel in de Bovenkerk te Kampen.
© Orgelmakerij Reil

04

15

23

33

Orgeltocht Zwolle

Op 20 april is er in Zwolle een orgeltocht onder leiding van Luuk Schuurman, cantor-organist van de Lutherse Kerk in de hoofdstad van Overijssel. De dag begint om 11.00 uur met een bespeling in de Waalse Kerk (Timpe, 1820). De tweede bespeling is om 12.30 uur in de Lutherse Kerk (Leefflang, 1988). Na de lunch (op eigen gelegenheid) is om 14.30 uur de Dominicanenkerk de laatste halte (Adema, 1912). De toegang is gratis, een gift wordt gewaardeerd. Aanmelden is niet noodzakelijk. Meer informatie: luukschuurman.nl.

Toelichting Orgelreis Euregio

De orgelreis 2024 van de Stichting Internationale Orgelreizen gaat naar de zogeheten 'Euregio', het gebied dat Oost-België, Zuid-Limburg en de Duitse Eifel omvat. De reis duurt van maandag 7 oktober tot en met vrijdag 11 oktober 2024. Op het programma staat als altijd een keur aan historische en ook meer moderne orgels. Frank van Wijk zal de orgels in woord en klank presenteren.

Het programma wordt op zaterdag 20 april 2024 toegelicht tijdens de voorjaarsexcursie van de stichting, die dit jaar in Amersfoort plaatsvindt. Frank van Wijk bespeelt die dag in de Evangelisch-Lutherse Kerk het Bätz-orgel en in de Sint-Joris-kerk het Naber-orgel en het Metzler/Edskes-orgel. De dag wordt besloten met de inwijding van het onlangs gerestaureerde Strubbe-orgel door Rien Donkersloot.

Meer informatie: internationaleorgelreizen.nl.

Bonefaas-dag Den Haag

Op zaterdag 18 mei staat in de Lutherse Kerk te Den Haag het leven en werk van Jan Bonefaas (1926-2004) centraal. De dag wordt georganiseerd door het in 2021 opgerichte Docu-Centrum Jan Bonefaas. Het programma omvat twee concerten, twee workshops, een foto-expositie en de presentatie van Bonefaas' Passacaglia uit 1954. De medewerkende organisten zijn Aldert van Hoornaar en Gerben Mourik.

De dag begint om 10.00 uur en duurt tot 16.00 uur. De toegang voor het publiek bedraagt 15 euro voor de gehele dag (t/m 15 jaar gratis). Deelname aan één of beide workshops kost 15 euro.

Meer informatie: janbonefaas.nl.

Orgelprogramma Radio Bloemendaal

Radio Bloemendaal, de kerkzender van de Protestantse Gemeente van Bloemendaal en Overveen, zendt al bijna een eeuw

kerkdiensten uit. Daarnaast klinken programma's die verdiepen en bezinnen, waaronder Orgelpunt. Dit tweewekelijkse programma wordt samengesteld en gepresenteerd door afwisselend Dick Koomans, Kees Schuurman en Bert Wisgerhof. Na uitzending is een aflevering nog een tijdje online terug te luisteren op radiobloemendaal.nl. Vanaf nu zullen we in elk nummer de maandplanning van Orgelpunt vermelden.

7 april

Op twee cd's speelt psycholoog en organist Pieter Siebesma orgel improvisaties over bekende en minder bekende Friese en Groningse liedjes. Kees Schuurman heeft een telefonisch interview met Siebesma en laat van beide cd's een selectie horen.

21 april

Naar aanleiding van het Bach-project van Pieter van Dijk gaat Dick Koomans dieper in op Bachs Preludium en Fuga in C BWV 547. Hij doet een poging om het achterliggende 'programma' bij deze weergaloze compositie te ontrafelen.

Een leven in dienst van 'oude klank'

In memoriam Han Reil

Op 4 februari overleed Johann Ludwig (Han) Reil. Meer dan zestig jaar was hij actief als orgelmaker. Een groot deel van die periode werkte voormalig rijksorgeladviseur Rudi van Straten met hem samen. Hij gedenkt de vakman en de mens Han Reil met warmte en waardering.

Tekst: Rudi van Straten Fotografie: Orgelmakerij Reil

Han Reil werd geboren op 21 april 1939. Na de HBS volgde hij de opleiding elektrotechniek aan de HTS in Zwolle. Als gevolg van het plotse overlijden van hun vader in 1960, de orgelmaker Johann Reil, besloten Han en Albert het bedrijf van hun vader voort te zetten. Han ging daarvoor een tijd in de leer bij de Zwitserse firma Kuhn waar hij, naast intonatievaardigheden ook de tijd kreeg zich te verdiepen in tal van technische details van hun nieuwbouworgels. In die dagen onderscheidde Kuhn zich niet of nauwelijks van andere grote Europese orgelmakerijen. Het bedrijf bouwde nog

vooral instrumenten met een eigentijdse vormgeving, moderne mechanieken en windvoorzieningen en eigentijdse materialen. Instrumenten die aansloten op de spraakmakende, naoorlogse, orgelbouwkundige ontwikkelingen in Denemarken. In de avonden en in de weekends bracht Han veel tijd door met het in kaart brengen van de door Kuhn ontwikkelde uitgangspunten, met name ook op het gebied van de mechanieken. Deze tekeningen deelde hij dan weer met zijn broer Albert die ze als inspiratiebron gebruikte voor de eerste nieuwbouwopdrachten in Nederland.

Schnitger-congres

Terug in Nederland was er vanaf het begin sprake van een duidelijke taakverdeling tussen de beide broers. Albert werd verantwoordelijk voor het ontwerp, de techniek en de bedrijfsvoering (in eerste instantie nog samen met hun moeder) en Han voor de klank van elk orgel. Een tweedeling die ze tot aan het vroegtijdig overlijden van Albert in 2001 hebben volgehouden. Onder hun leiding kwam het bedrijf gaandeweg tot bloei. Daartoe sloegen ze nieuwe wegen in en werd er bewust gekozen voor de historiserende orgelbouw. Het grote Schnitger-congres dat in 1969 in

Huisorgels

uit vervlogen tijden (2)

In het vorig nummer van *De Orgelvriend* beschreven we – en namen we een kijkje in – een compact bureau-orgel van Hermanus Knipscheer. Ditmaal werpen we een nadere blik op een recent gerestaureerd bureau-orgel met opstand van de hand van Frederik van der Weele.

Tekst & fotografie: Wim van der Ros (tenzij anders vermeld)

Het is inmiddels zo'n vijf jaar geleden dat Gerrit de Jong dit orgel kon overnemen van een particulier uit Utrecht, op voorwaarde dat hij het weer in optimale staat zou brengen. Dit bureau-orgel staat in het bekende boek van Gierveld kort beschreven onder nummer 343. Het was in 1959 aangekocht van een particulier in Yerseke. In 1973 werd het gerestaureerd door Fama & Raadgever. Deze waren, als voormalig werknemers van Van Vulpen, toen tien jaar zelfstandig gevestigd als orgel- en klavecimbelmakerij in Utrecht. In hun offerte wordt de volgende dispositie vermeld:

Holpijp	8'	bas en diskant
Prestant	8'	diskant
Prestant	4'	"
Fluyt	4'	bas en diskant
Sesquialter	2 st	disk.
Octaaf	2'	bas en disk.
Gemshoorn	2'	bas

Tremulant
Ventiel
Piano trede

Gierveld geeft een afwijkende dispositie: de Octaaf 2 vt en Gemshoorn 2 vt ontbreken. Tevens wordt bij de Sesquialter vermeld dat dit nieuw pijpwerk is, het oorspronkelijke register zou in 1890 verdwenen zijn. Het orgel wordt daarbij gedateerd 1820.

Een vergelijkbaar bureau-orgel met opstand van Van der Weele treffen we in de Lutherse Kerk te Rotterdam. Dat orgel is gedateerd 1818 en heeft de volgende dispositie:

Prestant	8 vt	D
Holpijp	8 vt	B/D
Prestant	4 vt	D
Fluit	4 vt	B/D
Nachthoorn	3 vt	D
Octaaf	2 vt	B/D
Gemshoorn	2 vt	B
Tremulant en pianotrede		

N.B. In Rotterdam vinden we dus een Nachthoorn, waar het onderhavige bureau-orgel een Sexquialter bezit.

De orgelmaker Van der Weele

Zoals Kluiver meldt in *Historische orgels in Zeeland* is Frederik van der Weele op 16 maart 1752 te Middelburg geboren. Vermoedelijk is hij in de leer geweest bij Johannes van Overbeek. Deze orgelmaker, die zich in 1767 vanuit Aerschot (België) te Middelburg vestigde, was vanaf dat jaar stadsorgelmaker. Eerder vervulde Ludovicus de Backer deze functie hier van 1746 tot 1759.

Van Overbeek onderhield in zijn functie de orgels van de Gereformeerde en de Waalse Kerk. Over zijn verdere werkzaamheden is weinig bekend. Hij ging niet in op het aanbod een nieuw orgel voor de Oostkerk te bouwen. Dat werd toen gebouwd door de Vlaamse orgelmakers Gebroeders De Rijckere. Nadat het bij de oplevering in 1783 was afgekeurd, werd het verbeterd en voltooid door Joachim Reichner uit

De stadsorganist

Een groeiend fenomeen?

Onlangs werd de aanstelling van Mark Heerink tot stadsorganist van Hoorn weer met vier jaar verlengd. Heerink is sinds 2016 stadsorganist, maar al ruim dertig jaar (vanaf 1992) organist van de Koepelkerk. De veelzijdigheid van het instrument laten klinken in samenwerking met andere disciplines (zoals film, opera, dans, beeldende kunst) en educatieve projecten behoren tot zijn middelen om de orgelcultuur in Hoorn levend te houden. Waar de stadsorganist al tijdens de Reformatie benoemd werd door het stadsbestuur is het, aldus Heerink, nu vooral “door ontkerkelijking en vergrijzing” dat deze functie in opkomst is. “Ik denk dat Nederland nu zo’n twintig stadsorganisten telt”, zegt hij in een interview.¹ Die laatste bewering trok mijn aandacht. Hoe staat het hier werkelijk mee?

Tekst: Ruud Hoogenboom

De zeventiende en achttiende eeuw

In 1578, toen de gereformeerden de overhand kregen, verbood de Dordtse Synode elk orgelspel tijdens de dienst in de calvinistische kerk. Het liefst wilde men de verwijdering van het orgel, maar het kerkgebouw was eigendom van de stad. Het stadsbestuur benoemde zodoende de organist en regelde diens werkzaamheden, waarbij de kerkmeesters doorgaans slechts het recht én de plicht hadden het salaris geheel of gedeeltelijk te betalen. Wel respecteerde de overheid de beslissing van de Synode. Later in de zeventiende eeuw, met name nadat Constantijn Huygens zich in 1641 ermee bemoeide, behield het orgel zijn ‘langzaam gegroeide’ bescheiden taak als begeleidingsinstrument. De organist bleef in de achttiende eeuw zijn dubbeltaak houden, maar het bijna dagelijkse bespelen werd een stuk minder.²

Hoorn kende tot circa 1800 stadsorganisten.³ Het duurde ruim twee eeuwen voordat Mark Heerink als nieuwe stadsorganist werd aangesteld. Een stad kende in de zeventiende en achttiende eeuw verschillende soorten

stadsspeellieden zoals pijpers, trompers/trompettisten, organisten en beiaardiers. Zij waren de enigen die een muzikale dienstbetrekking hadden in calvinistisch Holland.

Ook bij ontvangst van hoge personen moest de stad muzikaal vertegenwoordigd zijn. Zo werd in 1584 te Amsterdam aan organist Mr. Willem, de vader van J.P. Sweelinck, ‘betaelt de somme van twaelf gulden’.⁴ Maar niet alleen bij hoog bezoek, ook bij kermissen of jaarmarkten, volksfeesten, raadsverkiezingen, of puur tot vermaak van de mensen.⁵

De beroemdste stadsorganisten zijn wel de Amsterdamse Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621) en de Leidse Cornelis Schuyt (1557-1616). In 1942 werd dit mooi omschreven: “J.P. Sweelinck had als organist met den dienst in de Oude Kerk te Amsterdam niets te maken, maar gaf orgelconcerten, die druk bezocht werden evenals later die van zijn zoon Dirck, wiens ‘verquicken avontklangen’ door Vondel in een gedicht worden geprezen. Het stadsbestuur van Leiden was blijkbaar sterk overtuigd van den veredelenden

invloed, die de orgelbespelingen van Cornelis Schuyt op de burgers uitoefenden, want in een ordonantie staat dat dit orgelspel mede dient om de menschen ‘temeer uyt herbergen ende tavernen’ te houden. In verschillende steden waren geregeld orgelbespelingen; dit is o.a. bekend van Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag, Delft, Deventer, Alkmaar, Utrecht, Groningen, Leeuwarden en Franeker.”⁶

Nieuwe stadsorganisten en functies

De historische functie van stadsorganist is lange tijd in de vergetelheid geraakt. Toen Dick Sanderman in 1978 in Rijssen werd aangesteld, was hij pas de derde stadsorganist van Nederland: alleen Haarlem en Rotterdam kenden deze functie al eerder. Sanderman vervult deze functie als ruim 45 jaar en is dus feitelijk de huidige nestor in het geheel. In het najaar van 2006 hield de Vereniging Nederlands Platform voor Orgelkunst en -cultuur (VNPO) een symposium over het thema stadsorganist.⁷ En tijdens de Rotterdamse Orgeldagen in 2008 was er een symposium over de toekomst van de orgelcultuur met als

Tsjechische week op het Hogeland

Eind april vindt in de Groningse gemeente Het Hogeland de tweede editie van het internationale orgelfestival plaats. Vorig jaar stond Italië centraal, ditmaal ligt de focus op Tsjechië. In dat kader komt de Tsjechische organist en docent Pavel Černý met een aantal van zijn studenten naar Leens en omgeving. We legden hem een aantal vragen voor.

Tekst: Joost van Beek

De meeste lezers van dit blad zullen weinig van de Tsjechische orgelcultuur weten. Kun je ons een beknopte introductie geven?
"Orgels worden in Tsjechië al eeuwenlang gebruikt. De oudste vermelding heeft betrekking op de Sint-Vituskathedraal in Praag. Bronnen spreken van een nieuw orgel in 1256. Het woord 'nieuw' impliceert dat er daarvoor ook al een orgel was. Gelet op de eerdere veranderingen in het kerkinterieur zou dit orgel hier al in 1142 of zelfs in 1068 kunnen hebben gestaan. Het recent ontdekte zogeheten 'Praags fragment' is een inscriptie, waarschijnlijk bedoeld om op het orgel te worden uitgevoerd. Het dateert uit de tweede helft van de veertiende eeuw.

De ontwikkeling van het orgel in ons land is vergelijkbaar met die in heel Midden-Europa. Gedurende de gehele periode van de Habsburgse heerschappij (1526-1918) werd het orgel gebruikt in rooms-katholieke diensten. Hun karakter en klank waren daarop ingericht. De orgels dienden vooral als continuo-instrument en voor het spelen van feestelijke toccata's, preludes en fuga's.

Het oudste orgel staat in de stad Smečno en dateert uit omstreeks 1587. Tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) zijn helaas veel instrumenten vernietigd. Na 1700 was er een hausse in de bouw van nieuwe orgels, waarvan er vele, hooguit met kleine wijzigingen, de tand des tijds hebben doorstaan.

Het klassieke orgel heeft twee manualen (hoofdwerk en rugpositief, beide met kort octaaf) en pedaal. Het geluid is briljant en zangerig. Romantische orgels verschenen pas vanaf het midden van de negentiende eeuw. Het eerste concertorgel dateert uit 1884 en bevindt zich in het Rudolfinum te Praag. Het is gebouwd door Wilhelm Sauer (Frankfurt aan de Oder). In de twintigste eeuw raakte het vakmanschap gaandeweg in verval. Na de Tweede Wereldoorlog vertrokken veel Duitse organisten uit Tsjechië. Het communistische bewind in het Oostblok hielp ook niet mee. Wat betreft orgelbouw had Rieger-Kloss, de opvolger van Rieger, een monopoliepositie. Pas na de val van de Berlijnse Muur ontstonden er kleine orgelbouwfirma's, die zich ook toelegden op historisch geïnformeerde orgelbouw en restauratie. Tegenwoordig kent Tsjechië diverse gerenommeerde orgelmakers, waarvan sommige vergelijkbaar zijn met de beste in het buitenland.

Wat betreft Tsjechische orgelmuziek: de eerste echte composities zijn van Charles Luython (ca. 1557, Antwerpen – 1620, Praag) en Jakob Hassler (1569, Neurenberg – 1622, Praag), een broer van Hans Leo Hassler. Daarna zien we een groot gat; pas rond het midden van de achttiende eeuw verschenen er weer composities.

◀ *Het oudste – en nog bespeelbare – Tsjechische orgel staat in de Kerk van de Heilige Drie-eenheid te Smečno.*

Štěpán Svoboda

Het gereconstrueerde Standaard-orgel in de Maartenskerk te Hillegom.

Herboren Standaard-orgel

Een aanwinst voor de Bollenstreek

Op 19 november 2023 werd in de Protestantse Maartenskerk te Hillegom het vernieuwde Standaard-orgel feestelijk in gebruik genomen. Het instrument is ruim een eeuw oud en kent een roerige geschiedenis. Adema's Kerkorgelbouw heeft de oorspronkelijke situatie van het instrument gereconstrueerd. Door gebruik te maken van veel orgelonderdelen uit de bouwperiode, is sprake van duurzame, historisch verantwoorde orgelbouw.

Tekst: Jan van der Male

Kerkbouw in de jaren '20

Aan het begin van de twintigste eeuw domineert de rooms-katholieke parochie het religieuze landschap in Hillegom. In 1927 wordt zelfs de Sint Jozefkerk als tweede rooms-katholieke kerk in gebruik genomen.

Hoewel het aantal protestanten veel lager ligt, is er ook bij hen juist in de jaren '20 veel bouwactiviteit. In 1922 wordt een kerk voor de christelijke

gereformeerde gemeente in gebruik genomen. De gereformeerden laten in 1928 een nieuwe kerk bouwen. En ook de hervormden hebben in die tijd plaatsgebrek. De Maartenskerk, onderwerp van dit artikel, wordt daarom in de periode 1929-1930 verbouwd. Het zeventiende-eeuwse middenschip gaat tegen de vlakte. In plaats daarvan verrijst een breed middenschip met twee zijvleugels, ontworpen door architect Herman

van der Kloot Meijburg. Sindsdien is de Maartenskerk in het hart van Hillegom een wat merkwaardig gebouw, bestaande uit dertiende-eeuwse kloostermoppen in de torenmuur, een laatgotisch koor, een vroeg achttiende-eeuwse torenopbouw (herbouwd in 1979) en een middenschip in traditionalistische vorm uit 1930. Het interieur vertoont hetzelfde beeld, met enerzijds een preekstoel, tekstborden en grafzerken uit de zeventiende/

PRO DEFUNCTIS

VAN CAMILLE SAINT-SAËNS

In 1879 schreef Camille Saint-Saëns in het tijdschrift *Nouvelle Revue*: "Met de tonaliteit is het thans langzamerhand gedaan. Er zal een nieuwe ontwikkeling komen waarin het ritme dat tot nog toe een bescheiden rol speelde een bijzondere plaats zal krijgen. Uit de nieuwe combinatie van deze twee elementen zal een nieuwe muziek ontstaan." Schönberg publiceerde zijn *Drei Klavierstücke* in 1909, Stravinsky's *Sacre* ging in 1913 in première, Scriabin overleed in 1915, Debussy in 1918. Saint-Saëns, die beide laatsten overleefde, had het in 1879 goed gezien, hij heeft de nieuwe muziek nog meegemaakt maar was zelf intussen een muzikaal anachronisme geworden. Maar toch zoekt hij in zijn *Pro Defunctis*, deel 6 uit de *Sept Improvisations*, wel degelijk zijn grenzen op.

Tekst: Lourens Stuifbergen

Camille Saint-Saëns en zijn orgelwerken

Camille Saint-Saëns (1835-1921) was pianist, organist, dirigent en componist. Nadat hij het conservatorium in 1852 verlaten had, kreeg hij al snel een bescheiden post als organist aan de Église Saint-Séverin, enkele maanden later gevolgd door een benoeming aan de Église Saint-Merry, waar hij een orgel van de beroemde orgelbouwer François-Henri Clicquot bespeelde. In 1857 ten slotte volgde zijn aanstelling aan de Madeleine als opvolger van Lefébure-Wély, waar hij twintig jaar lang het grote in 1846 gebouwde orgel van Cavaillé-Coll zou bespelen. Clara Schumann, Anton Rubinstein, Widor en Liszt waren lovend over zijn spel. In 1877 verliet hij de Madeleine, enerzijds omdat hij zó veel concertreizen maakte dat hij niet meer elke week gebonden wilde zijn, anderzijds omdat hij zich ergerde aan de slechte smaak van de clerus en de kerkbezoekers, en zich niet zoals zijn voorganger Lefébure-Wély wilde inlaten met muziek die zijns inziens kwalitatief weinig te betekenen had. Tussen 1852 en 1866, een periode die samenviel met zijn beginnende activiteiten als kerkorganist, schreef Saint-

Camille Saint-Saëns aan het Mutin-orgel van de Salle Gaveau te Parijs, een paar jaar voordat hij zijn *Sept Improvisations* componeerde. Sinds 1957 bevindt dit instrument zich in het plaatsje Saint-Saëns (!) in Normandië.

Saëns zijn eerste orgelcomposities: onder meer de *Fantaisie 1*, de *Bénédiction nuptiale* en de *Trois Rhapsodies sur des cantiques bretons*.

Na zijn vertrek uit de Madeleine nam het aantal orgelconcerten geleidelijk af, maar toen een van zijn studenten, Albert Périllhou, in 1891 tot organist van

de Saint-Séverin werd benoemd en Saint-Saëns en Fauré deze kerk regelmatig bezochten en er soms na de kerkdienst improviseerden, laaide de orgelvlam in zijn gemoed weer op. Vanaf 1896 maakte hij weer orgeltournees, onder meer in Nederland (zie *De Orgelvriend* van december 2021). Een nieuwe reeks orgelwerken, de eerste na bijna 30 jaar, ontstond tussen 1894 en 1898: de *Trois Préludes et Fugues* opus 99, de *Fantaisie 2*, een van Saint-Saëns' meest romantische orgelcomposities, de *Marche religieuse* en de *Trois Préludes et fugues* opus 109. Als Saint-Saëns de 80 is gepasseerd, componeert hij zijn laatste orgelcomposities: de *Sept Improvisations* opus 150 (1916/1917) en de *Fantaisie 3* en nog een apart orgelwerk *Cyprès*, dat deel uitmaakt van een werk voor orgel en orkest.

Saint-Saëns heeft in zijn kerken hoofdzakelijk geïmproviseerd, precies zoals Franck in de Sainte-Clotilde deed. Hij was van mening dat het spontane improviseren soms tot betere resultaten leidt dan een compositie waarbij over elke noot lang is nagedacht, omdat het inventieve bronnen aanboort die anders onaangeroerd zouden blijven. Lefébure-Wély vond hij terecht een matig componist maar hij